

3

9(42322) ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

სარგის კაკაბაძე

ძეგლის დადება გიორგი ბრწყინ-
ვალის მიერ.

სკეპ-2000
ფერმწარმოებელი

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა
თბილისი
თბილისის ქ. საკუთ. სახ. №5

თ ბ ი ლ ი ს ი

ელექტრო-მბეჭდავი ს. მ. ლოსაბერიძისა, მოსკოვის ქ. საკუთ. სახ. №5.

ძეგლის დადება, დაწერილი მთიულთათვის გიორგი ბრწყინ-
ვალის დროს, წარმოადგენს, როგორც ცნობილია, ფრიად საყურად-
ღებო იურიდიულ ძეგლს მე-XIV საუკუნისას. გიორგი ბრწყინვა-
ლემ საქართველოს ტახტი დაიპყრა საბოლოოდ ჩემის გამაზნა-
რიშებით 1316 წელს. და გარდაიცვალა 1339 წ. ან 1338 წლ.
დასასრულს. როგორც ქსნის ერისთავთა ძეგლიდან სჩანს,
გიორგი ბრწყინვალის მიერ მთიულეების დამორჩილებას—ძეგლის
დადება კი დაწერილია ამის შემდეგ—წინაუძღვოდა გორის ალება.
გორს გიორგი მეფე ბრძოდა სამ წელს *). ამასთანავე სახეში მისა-
ღებია ის გარემოება, რომ მთიულეთთან ბრძოლაში მონაწილეობას
ღებულობს მეფის ძე და ვით **), რომელიც მაშასადამე ამ დროს
პატარა არ იქნებოდა. თვით გიორგი ბრწყინვალე დაიბადა 1286 წლ.
ახლოს. ამის და მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ძეგლის დადე-
ბა არ უნდა იყოს 1325 წელზედ უფრო ადრე დაწერილი, ის
უნდა იყოს დაახლოებით 1325—1338 წლებში შედგენილი.

K 19.136
3

*) ქრონიკ. II, 8.

**) იქვე, 9—10.

ქ. ძეგლის დადება მეფეთ მეფის გიორგის მიერ

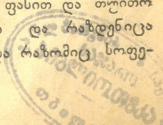
ჩუენ მეფეთ მეფემან გიორგიმ, ძემან ყოველთა შორის წარჩინებულისა მეფეთ მეფის დიმიტრისამან, დავეფით ძეგლი ესე განაჩენი, მას ჟამსა ოდეს შევედით მთიულთა შიგან მოსავლელად ოთის მოწყალებითა ყოველგნით უცილებლად ქონებასა შინა სამეფოსა ჩუენისასა და უცილებლად პყრობად ტახტისა და სკიპტრისასა წარვედით ტახტით ჩუენით ქალაქით და შევედით სასახლესა ჩუენსა ჟინვანს და მუნით მივედით კადა ცხაოტს და მოვასხენით ყოველნი მუნებურნი კევის ბერნი და ჰეროვანნი და გავიგონეთ მათნი საქმენი. დავესხედით მათსა სასაქმოსა და მივედით დარიელამდის და ვსცანით ესე, რომელ ოთივ გუირგუინოსანთა და სანატრელთა ჩუენთა ჩამომავალთა მეფეთაგან ამაღ არ გასჩენოდა ძეგლითა გაჩენითა და დადებითა სისხლისა და სხუათა მრავალთა უწყესოთა მიმძღავრებულთა საქმეთა რომელნიმე საქმისა, რომლისათუის პრიანებოდათ აღრევით ყოფა ერთმანეთსა შიგან და რომელთამე სხვის ჟმისა შემოსრულობისათუის უკუე ყოფა გაჩენა ვერ სწრებოდეს და სრულად მთიულთა მოკლებასა და გაჩენასა და ჟამ გვცეს მოწყალებითა ოთისათა. დარეალით მობრუნებულთა ვილოცეთ ლომისის მთავარ მოწამის წინაშე და ჩამოვიარეთ ცხრაზმის კევი და მოვიკლევით მუნე ბური სასაქმე, მოვედით მუხრანს საზამთროსა ჩუენსა და დავედგით და შემოვედით ქალაქსა და შემოვიტანეთ თემისა და თემისა ერისთავნი და კევის თავნი და კევის ბერნი და ჰეროვანნი და დავსხედით. დავესვით წმიდა მეუფე და ქართლისა კწი ეფთვიმი და დავსხით ვაზირნი და ეპისკოპოსნი და მოურავნი და გავიგონეთ, რომელ დიდი უსამართლო და მძღავრებულობა ქმნილ იყო ერთმანერთსა ზედა და სისხლის მსუბუ-

ქობისათვის ადვილ ჩნდა ჩუენდა ერთმანერთის ღალატად დასა-
 ხმა და დაქცევა ციხეთა, სიკუდილია, ცოლის წაგურა და
 უბრალოდ დაგდება და მრავალფერნი უღუსობა და ყოველი-
 ვე სამართალი აღარ იყო და და დღეისით წინათლა ერთმანერ-
 თის საყოფთა საქმეთა აჲად აღარ შემოვიღეთ, ერთმანერთის
 ამოსვლა არ იქნებოდა, განაჩენ დაუდებლობა ექმნათ და აწ
 ყუელა გავაჩინეთ, რა რიგად ვის რა ეყოს, ერთმანერთის ავი
 სისხლი დგეს, ანუ სხუა სასაქმო რაგინდარა იყოს, გარდახ-
 დეს ჯუართა ყელს აქეთ, კადა ცხობტს, ზანდუკის კევეს კიბეთ
 ქუეშეთ და მენესოს ზემოთ/ეს განაჩენი დაუდევით, / სასჯუ-
 ლო საქმე და საეკლესიო რისაც გინდა სასაქმოსა კაცის
 მკლელთა, ეკლესიის მკრებუელთა, ცოლის დამგდებელთა
 უბრალოსათა, ანუ წამგურელთა სხუათაგან. სხუა რაც სასჯუ-
 ლო საკითხავი იყოს, იგი კ'ზმან და მათ განაჩენთა მათ ზედა
 ეპისკოპოსთა მათ ჰკითხონ. ჩუენ მსოფლიოსა ამისი სისხლი,
 პატივი და სასაქმო გაგუიჩენია. დღეისითგან წალმა ესრეთ იქმნას.

ა. ერისთვის სიკუდილი ვით აროდეს კადრებულა, აგრე
 ნუმცა ვისგან იკადრების და თუ ვის ღთი შერისხდეს და
 შეცოდება აზომ დიდი დაემართოს და მოკლას ერისთავი,
 ვითა უმსგავსო არის და უსაზომო შეცოდება, აგრევე დამე-
 ტებული დიდი პატივი და გარდახდევინება დარბაზით ეკით-
 ხოს, გარდახუეწა, მამულის წაღება და სისხლი მისი გუარსა
 ზედა დაიურვოს და გარდაიხუეწოს/და მამულისა რაზო
 წლამდის დაიჭირვის, აჲად არ გავაჩინეთ, რომე უსაზომო იყო
 და არაოდეს ქმნილიყო და არცა ჩუენ წესადვე ვდებდით და თუ
 რამდე იქმნას, მის ჟამის მეფემან იკითხოს, რაჟამცა უფრო
 ძნელად იკითხებოდეს.

ბ. განმგებელი თუ ქუეყანამ მოკლას, ერთმან სოფელ-
 მან, გონა ერთმან პირმან, კევმან, მსახურ იყოს განმგებელად,
 ექუსი ათასი თეთრი დაიურვოს სისხლთა ფასით და თუითო
 კაცი დაიპიროს სოფლისა და თავადი და რაზდენიცა
 კაცი იყოს თავადი, თუითო გაიპარსოს და რაზომიც სოფე-

ლი იყოს, ერთი ორი და რაზომიც გინდეს იყოს განმგებელი
ლისა რთოდეს, ვითა ძუელითგან გაჩენილი არის, თუითო
ცხენი ბეგრად დაედუას წელიწადსა შიგან გამოსაყუანელად
სასეფეოდ და საუკუნოდ.

გ. და თუ ერთს კაცს ეფათერაკოს განმგებელი კაცი,
გაიპატრჯოს და მამულისაგან გაიძიოს და შეუნდობლად მამუ-
ლი სასეფეოდ დადვას. და თუ სისხლის დაურვება არა შეეძ-
ლოს ანუ მამული ებოძოს მის კაცისა სისხლის მქნელისა
დარბაზით, ანუ განმგებელის სახლს მეფისაგან სისხლი ებო-
ძოს და მამული სასეფეოდ დაიდვას.

დ. და თუ აზნაურშვილი იყოს განმგებელად, მოკლან,
მის გუარსა ზედან დაიურვონ სისხლი.

ე. და თუ კევის ბერმან მოკლას გამგებელი, სამს წლამ-
დის მამულისაგან გაიძოს და ციხე და მამული სასეფეოდ
დაიდვას. ერისთავმან თავიანთი სახლნი დაუწინდნენ. მესამეს
წელიწადს მოვიდეს და ერისთავს შემოეხვეწოს. ერისთავმან
ვეზირით დარბაზთ ჰკადროს და დარბაზით მამული ებოძოს
კევის ბერსა. და ამას ზემოთ გაჩენილი სისხლი დაეურვოს
განმგებელის სისხლად და კევის ბერობაც წაელოს და თუ მის
კევის ბერის ვვარის კაცი იყოს, ასეთი რომ განმგებელის სი-
კუდილს არ დახვედრიყოს და არას ერიოს არა ცხადაჲ და
არა იდუმალ, თვით მას ებოძოს კევის ბერობა დარბაზით და
თუ არვინ იყოს მისი სახლის კაცი, ვინც ერისთავმან და ახალ-
მან განმგებელმან გამოარჩიონ ერთი კაცი, მეფის ერთგული
იყოს და ქვეყანასაც უჯობდეს, იგი დააყენონ დარბაზით
კევის ბერად.

ვ. კევის ბერთა ასე გავაჩინეთ: კევის ბერი თუ მოკლას
კევის ბერმან, სამს წელიწადს მამულისაგან გაიძოს, ერისთავი-
სა და განმგებელისაგან თავათი სახლი დაეწინდნენ, მამული
სამს წელიწადს მდის სასეფეოდ დაეჭიროს. მესამეს წელიწადს
ერისთავსა და განმგებელს შემოეხვეწონ და მათ ვეზირით
დარბაზი მოახსენონ და მამული კელთ უბოძონ და სისხლ-

თა ფასი ექვსი ათასი თეთრი დაუურვოს.

ზ. თუ ვინ კვეის ბერის კაცის გაუყოფარი მის სახლსა შიგან მოახლე ერთ სახლის კაცთ მოკლან მამა ბიძა, ძმა ბიძა, ძე ძმისწული რაგინდარა მისის გუარისა მისი მოახლე, ესევე ექვსი ათასი თეთრი იყოს, მამულისაგან გაძება ორს წელიწადს და თავათნი სახლნი დაეწვენეს ერისთვისა და გამგებელისაგან და იმავე ზემოთ განაჩენით ერისთვისა და გამგებელისაგან დარბაზთ ეურვოს ვეზირთა და მოურავთა პირითა, მამული ებოძოს.

ს. და თუ ქვეყანამ მოკლას კვეის ბერი, გამგებელის სიკუდილის სწორი პატივი, ბეგარი და სისხლი დაეურვოს და დაედვას ბეგარა საუკუნოდ.

თ. და თუ კვეის ბერის განაყოფი და მისი გუარის კაცი მოკლას ვინმე თუ ძმაც იყოს ანუ სხვა რაგინდარა მეყვისი იყოს, კვეის ბერის მუახლე იყოს განყოფით, განაყოფისა კაცისათვის სამი ათასი თეთრი სისხლის ფასად მისცეს და ორს წელიწადს განეძოს და მამული სასეფეოდ დაედვას. ორს წელიწადს უკან იურვოს ერისთვისა და გამგებლის პირითა იმავე ვეზირთა საურავითა და წესითა დარბაზისათა, მაშინლა მამული ებოძოს.

10 ა. კვეის ბერის მეყვისისა და მისის მოახლის სისხლისა და მისის განაყოფისა სისხლი, ასეთისა რომე არა ეახლოს, ამად არად სწორად დავადევით, ამიტომ რომე კვეის ბერს დარბაზით ლაშქართ თავადობა ჰბოძებია და იგინი მისნი მოახლენი იქნებიან და საბატონნი და მისნი მოახლენიცა, ამად რომე დარბაზით დაყენებულს კვეის ბერს ახლავან, თვარა განაყოფი არიან, მის განაყოფს კვეის ბერის მუახლის სისხლის სწორი არ მართებს, ამად მისი სისხლი გაუნახევრეთ.

11 აბ. ჰეროვანთა ასე გავაჩინეთ. ვინც ჰეროვანი კაცი მოკლას ჰეროვანმანვე კაცმან, სამს წლამდის გარდაიხვეწოს და სისხლი ორასი დრაჰკანი დაეურვოს, ათას ორასი თეთრი და მამული სასეფეოდ დაედვას და თუ დარბაზისა ცნობისა ღირს

სი იყოს იგი ჰეროვანი, თვით იმავე ზემოთ განაჩენით და ბაზს იკითხონ ერისთავმან და განმგებელმან და აგრევე უბოძონ მამული და თუ დარბაზს არ ღირს იყოს ცნობასა, თუით ერისთავმან და განმგებელმან შეუშვან და მისცენ მამული.

აბ. თუ კევის ბერმან მოკლას ჰეროვანი მამულის ნდომისათვის, ერთს წელიწადს მამულისაგან განიძოს და თუ ისრე იფათერაკოს. დაიურვოს ისრე, ვით ზემო გაგვიჩენია.

აგ. ციხის თავნი ორნი იყვნეს. კადას წესი ასრე არის, რომ კადელთ თუ ვინ მოკლას ციხის თავი, კევის ბერმან ანუ სხუამ ვინმე, ესრეთ რომ ციხის თავად იდგეს ბრძანებით და არა გადადგომილ იყოს, სამს წელიწადს მამულისაგან განიძოს და მამული სასეფეოდ დაეჭიროს და სამი ათას ხუთასი თეთრი სისხლად დაეურვოს, სამს წელიწადს უკან შემოიშვას და მამული ებოძოს იმ ზემოთ წესითა და განაჩენითა.

ად. თუ უციხისთაო კადელი კაცი მოკლას ვინმე, თუ ციხის თავადაც დგომილ იყოს, დაეგდოს და აღარ იყოს ციხის თავად, ჰეროვანის სისხლი დაეურვოს და მამულისაგან განიძოს ეზომსა ხანსა, ვითა ზემოთ ჰეროვნისათვის გაგვიჩენია. იმავე წესით შემოიშვას და თუ ციხისთავის ძმა ანუ შვილი ვინმე მოკლას, ჰეროვნის სისხლით დაიურვონ.

აე. დედმამათა სიკუდილი შვილისაგან უწესო არის და ღმერთმან ნუ აყოფინოს ამის კადრება და თუ ვის ღთი შერისხდეს და დაემართოს რაც უარესია, ყველას დამართება და ყოფა, პირიანი გაპატიჯება, გაძება შეუნდობლად, შემოუშვებლობა, აღმოფხვრა და აღმოწყვეტა. სისხლი გაჩენით ამად არ შევამკვეთეთ, უსახო და უმსგავსო იყო და უწესო, სხვათაგან სასახოდ დაიდებოდა და არცა ესე წესია, რომე დედმამათა სიკუდილისათვის რარიგადრა სააო დაუამოს შვილთა კაცმან, და რაზომიცა კაცი შვილთა თანა აღგეს მამა დედათა სიკუდილს, იგიცა ამავე პატივითა იკითხოს და სისხლი ამად არ გავაჩი-

ნეთ ამავე ჩუენთა ჟამთა შინა არა ქნილა და ღონ ნუკა აყოფინოს.

აგ. თუ მამა დაუბერდეს და შვილი მოსწიფოდეს და მამას ბატონის საშსახური არ შეეძლოს, უპრიანია ერთგან ყოფნა და თუ რადმე ვერ იქნებოდენ და ნასყიდი ეყოფოდეს, მამამ ნასყიდი დაიჭიროს და შვილი მამულით გვემსახუროს და თუ მამას ნასყიდი არ ეყოფოდეს, მამულისაგანც დაიზიაროს და შვილთან ნების მყოფელი იყოს, ნასყიდიც შვილს დაუგდოს და თუ ნების მყოფელი არ იყოს, ნასყიდში არა კელი აქუს შვილსა. თუ უნდა მამა გაჰყიდის და თუ უნდა მონასყიდე შეიტანს, რასაც უზამს, მამამ იცის. შვილი ნასყიდს ვერ ეცილოს.

აზ. ვისაც ღთი შერისხდეს და ძმამ ძმა მოკლას, იგი მკულელი ათს წელიწადს მამულიდამ გაიძოს და მამული საგამგებელს შემოეხვეწოს. მათ ვეზირთ მოახსენონ, ვეზირთ დარბაზს ჰკადრონ და ესეთი შემოუშვან. რასაც რამ გვარი იყოს, იმ წესით სისხლი დაეურვოს და მამული ებოძოს და თუ მის მოკლულის კაცის შვილი არ დარჩეს, არც მისი მოახლე გაუყოფელი, მან ძმამ მის ძმის სისხლისათუის ნახევარი მამული მისის სულისათუის წააგოს და ნახევარი სასეფეოდ დაედვას და იგა ნახევარი სისხლი მისის სულისათუის გაჩენილი, მას მიეცეს, ვინც მისი მეყვისა დარჩეს სულისათუის სასაუროთ და თუ არვინ დარჩეს, ერისთავმან და გამგებელმან წაუგოს მის ქვეყანისთა ხუცესთა და კათა კელითა.

აბ. და თუ ოთხნი ხუთნი ძმანი იყუნენ და რაზომცა გაყოფით იყუნენ, მოახლემ აიღოს და მოაკპაროს მისსა სულსა და თუ ამ მოკლულის კაცის ცოლი დარჩეს და არ გათხოვდებოდეს, მის მოკლულის კაცის სისხლისაგან სასაპრო მიეცეს ძალისა მსგავსად და თუ დარბაზის ცნობას ღირს იყუნენ, დარბაზს იკითხონ და დარბაზით გაეჩინოს და თუ არ ღირს იყუნენ, ერისთავმან და განმგებელმან გაუჩინოს და სისხლისაგანც მიეცეს და ათისაგანც ერთი.

ათ. სალაშქრო საქმე ასე გავაჩინეთ: რომელიც ქუეყანა და თემი აწვივნეს ბრძანებითა ერისთავმან და განმგებელმან და ქამიერად არ გამოვიდნენ, ქუეყანამან თუ სოფელმან და ანუ ერთმან კაცმან და რაზომცა და კაცმან დააკლოს ლაშქრობა, ერთს წელიწადს არ შეენდოს და მამული დაექიროს სასეფეოდ და თუითო კარი წაეგვაროს სასეფეოდ და მეორეს წელიწადს მამული ისევ ებოძოს ერისთვისა და განმგებელისაგან საურავითა, ესე ჰეროვნისა და მსოფლიონისა იყოს და თუ კევის ბერმან დააკლოს და არ გაჰყვეს, კევის ბერობა და მამული წაელოს და ერთს წელიწადს უკან მამული ისევ ებოძოს, თუ ნამსახური იყოს და სხუა არა შეეცოდოს რა.

ბ. კევის ბერი თუ უგემურად იყოს ლაშქრობის ქამს, მისი ძმა და მოახლე კაცი წავიდეს და კევის ბერს შეეხდოს ლაშქარს წაუსვლელობა.

გ. კაცმან თუ ცოლი დააგდოს უბრალოდ და მისი შეუცოდარი იყოს და გაეყაროს, ესეთსა ნახევარი სისხლი დაუღრვოს მის ღიაცის გუარსა ზედა.

დ. კაცმან თუ კაცსა ცოლი წაართუას, იგი ცოლწაგურილი კაცი რასაც ვის ემტეროს ერთს წლამდის, დაწუასა, მოტაცებასა, დარბევასა, არა მიუფასოს, რა რიგად წაულოს სისხლის ქნისაგან მეტი და ერთს წელიწადს უკან რას ემტერების, იგიც მიეფერების, ნახევარ სისხლის დაუღრვება მართებს მათს გუარსა ზედა ცოლის წაგურისათუის და სისხლისა მიეფასების. რასაც მოჰკლავს მტერობასა შიგან, ერთს წლამდის სისხლი არაოდეს გაუცუდდების თუინიერ დამსხმელისა, ისე რომე ქუემო გაგუიჩინია.

ე. კაცმან თუ გუირგუინ ნაკურთხი ცოლი წაჰგუაროს, თუ არა შეჰყროდეს, ნახევარის სისხლით დაიღრვოს მათს გუართა ზედა.

ვ. კაცმან თუ ჯუარ გაცულილი ცოლი წაჰგუაროს, სისხლის მეექუსედი დაიღრვოს მათსა გუარსა ზედა.

კე. ვინც ცოლი უბრალოდ დაადგოს და გამოჩნდეს, რომე არა შეეცოდოს რა, ესეთს უბრალოს გაჰყროდეს, სისხლის ნახევარი დაიურვოს მისის სისხლის წესსა ზედა.

კვ. კაცმან თუ კაცს ცოლი წაჰგუაროს, იგი ცოლ წაგურილი კაცი რასაც ემტეროს, ზემოთ გაჩენილია და თუ დაესხას, ასეთი რომე არც შეზავებულ იყუნენ, არც დანდობილ იყუნენ, არც სისხლი აღებულ იყოს, დამსხმელი არ იქნების, არც მოიკულის, სისხლი ორთავე მკვებველად მივიდეს და შემოგებას და ესეთი მოკლან და წირვისა კათალიკოზმან და ეპისკოპოსთ გაუჩინონ და თუ დიაცი მეომრად იყოს და აბჯარი ჰქონდეს და მოკუდეს, გაუცუდდეს მის დიაცის სისხლი და თუ უბრალო მოკლან, ორი სისხლი დაიურვონ დიაცისათუის და გერში ყუელასი სწორე არს, მონაზონთა, ხუცესთა, მწირუელისა და დიაცისა და თუ არა მწირუელია, არ შემოვა ორ სისხლად და სისხლიც სწორეა, მონაზონთა, მწირუელთა, ხუცესთა და დედათა ორკეცი სისხლი არს. უბრალოდ დაემართოს და მოკუდეს, ანუ დაიკოდონ, მისის გუარის წესით დაიურვოს. შუად მონაზონი ანუ მწირუელი ხუცესი ანუ დიაცი მივიდეს, ესრეთ რომ აბჯარი არა ჰქონდეს და ასეთი მოკლან. ვინც მოკლას, ორკეცი სისხლი დაიურვოს მისსა გუარსა ზედა.

კზ. დარბაზით უბრძანებლად ვისცა ციხე დაუქციონ ანუ კევის ბერმან, კაცმან ანუ ქუეყანამან ქუეყანასა ანუ სწორმან სწორსა და ვინ გინდა ვის დაექციოს და ამათის მტერობისათუის დაქცეოდეს და ამათ შუა სხუა რაც სასაქმო იყოს, ვითა გაგუიჩენია, აგრე გარდასწყდეს და ციხის დაქცევისათუის დაიურვონ ნახევარი სისხლი, რასაც გუარისა არის და რასაც გუარის ციხის პატრონი იყოს, მისსა გუარსა ზედა ციხე აგრევე აავგოს დამქცეველმან და თუ ბძანება ჰქონდეს და ბძანებით დაექციოს და თავით გარდაკდეს, არას ემართლებიან.

კდ. ბეითალმანად რაც პარტახტი მამული დარჩეს, რომე

მემამულე აღარ მიაჩნდეს, თუ მისი გუარის კაცი გამოჩნდნენ ერთ გუარნი და რომელნი მეუფროსნი, მეყვისნი და და მოსამართლენი იყუნენ ქირსა და ლხინსა, უფრო თან მდგომნი ყოფილიყუნენ, მათ ებოძოს, ასე რომე საჯარო, სალაშქრო და საბეგრო არ დააკლდეს ქუეყანასა და თუ მათის გუარისა აღარა დარჩეს რა კაცი, ამავე საჯარო ბეკარა სალაშქროთ ვინლა შეიწყნაროს და ღირს იყუნენ ბოძებთა, დარბაზით ებოძოს და თუ დარბაზით მისისა ბოძებისა უღირსი იყოს, ერისთავმან და გამგებელმან მისცენ, აგრევე მობეგრედ და მოსამსახურედ იყუნენ.

კო. დამსხმელისა ასე გავაჩინეთ: კაცს ვისმე სხუას კაცთანა საქმე ედვას და მივიდეს იგი მოსაქმე კაცი და მას კაცს სამართალი სახოოს და არ გამოჰყვეს და მერმე მოვიდეს იგი კაცი და გამგებელს ეუბნოს: ამ კაცთან სამართალი მეც გთხოვ და არ გამომყვა. ეს საქმე ერისთავს მოაკენონ გამგებელმან და მან კაცთან ორჯელ სამჯერ გამოიწიოს სამართალსა. თუ არ გამოჰყუებოდეს, არც ერისთავის სიტყვითა, არც გამგებელისათა და მოწმობდენ მართლად, უთნევად და უქრთამოდ, თუ სამჯერ სამართალი ითხოვა და არ გამოჰყოლოდეს, ისეთი კაცი თუ კაცს დაესხას, რაც რომლისა მოკუდეს ან და იკადროს, სისხლი და გერში ორთავე სწორია ზედა დამსხმელისა და შინა მყოფისა, ამისთვის რომ სამართალს სამჯერ აწვია და არ გამოჰყვა. ერისთავი და გამგებელი მოწმობდენ, მათი კაცი მოსრულა და არ გამოჰყოლია სამართლოდ, ამისთვის დამსხმელისა და შინ მყოფისა სისხლი გასწორდების თავისა გუარსა ზედა, რასაც გუარის კაცი იყუნენ. ესეთი კაცი კაცს დაესხას, რომე საქმესა დარბაზისა იმეზებდეს უკანის და პირველ ერისთავსა და გამგებლის სიტყვით და მოწმობით სამჯერ სამართალს ეწვიოს და ესეთს უბრალოსა ზედა დაესხას, დამსხმელისა სისხლი არ არის, რაზომიცა მოკუდეს, ყუელა გაცუდდების და მას კაცსა და ქუეყანას, რომელსაც ზედ დაესხმის, ყუელას სისხლი

მართალია, რაზომიც უბრალოა, დამსხმელმან კაცმან მოკლას, ყუელა დაიურვოს თავის გუარსა ზედა.

ღ. თუ კაცსა ცოლი წაჰგუაროს და ანუ მოკლას, რა უბრალო ასეთი და იგი კაცი დაესხას ზედა მის მამკულელი-სასა და ცოლის წაგურის დასხმისათვის, დამსხმელი არა ჰქვიან. მამულისა ანუ სხუისა რისამე ესე არის: ვისიც თორმეტო ათასი თეთრი სისხლის ფასი, მას ერთი უარზანგობა სამასი თეთრი არის, აზნაურთა კევის ბერთა ასორმოცდა ათი თეთრი არის ერთი უარზანგობა.

ღა. ჰეროვანთა ოცდაათი თეთრი და ამ წესით გაგუიჩენია: ვისიც სისხლი უფროსი იყოს ანუ უმცრო, უარზანგობაც ამ გაჩენით იყოს.

ღბ. გერშის საქმე ასრე იქნას. ვისცა პირსა ზედა გერში აჩნდეს სადაღედ და ანუ ცხვირნი მოეკუეთნეს, სისხლის მებუთედი დაეურვოს. რასაც გუარის კაცი იყოს, თუ გერში სად საჩინოდ იყოს; ასრე რომე არ დაშავდებოდეს და დააჩნდეს, სამი უარზანგობა დაეურვოს და დატაქართა წამლის ფასი.

ღგ. ასოთ საქმე ასე გავაჩინეთ. მარჯუენა კელი ვისაც მოეკუეთოს ანუ დაუშავდეს დაკოდილობითა, სისხლის მესამედით დაიურვოს.

ღდ. კაცი თუ ლაყოჩა იყოს და მარცხენას კელს მარჯუენად იხმარებდეს, მარჯუენის კელის სისხლი დაეურვოს.

ღე. კაცს თუ თუალი წამოვარდეს ანუ ფეკი დაუშავდეს ანუ მოეკუეთოს, სისხლის მეოთხედი დაეურვოს.

ღვ. ერთს ომში ერთს კაცს ორივ კელი დაუშავდეს, ანუ ფეკნი, გინა თუალნი წაუკდეს, სისხლის ნახევარი დაეურვოს მისსა გუარსა ზედა და დასტაქართა წამლის ფასი, რაც გასლოდეს და თუ თუითოს ომსა შიგან თუითო დაუშავდეს და არ ერთგან ორი, ისრევე ქნას, ვითა ზემო გაგვიჩენია.

ღზ. კაცმან თუ კაცს ცერი მოჰკუეთოს ანუ დაუშავდეს, კელას განაჩენითა ნახევრის სისხლით დაიურვოს. კელის

მარჯუენა იყოს თუ მარცხენა მისის განაჩენით და სხვა მელიც თითი მოეკუეთოს და ანუ დაუშავდეს, კელის მესამე-
დი სისხლი დაუურვოს.

ღწ. სადაც კაცი დაიკოდოს, ასრე რომე არა ჩნდეს ტანისამოსისაგან, არცა რა დაუშავდეს თუითოს დაკოდლო-
ბისათუის, თუითო უზანგობით დაიურვოს თავის გუარსა ზედა და დასტაქარსა წამლის ფასი, რაც გასლოდეს, ისიც მისცეს.

ღთ. კაცმან თუ კაცს კბილი ჩააგდებინოს, ოთხთა ზემოთ წინათ, ოთხთა ქვემოთ, საჩინოთა კბილთა ჩაყრევენებისათუის თუითოს კბილისათუის ოროლი უზანგობა დაიურვოჲ თავის წესსა და გუარსა ზედა.

მ. ამ ოთხთა კბილთა იქით სხუათა უჩინართა ჩაყრევენებისათუის თუითოს კბილისათუის თუითო უზანგობა დაიურვოს.

მა. ვისაც ასაბია იახლოს და მოკუდეს ანუ დაიკოდოს, მის მამკულელის კაცისაგან არც სისხლი დაეურვოს და არც გერში მიეცეს და ვისიც ასაბია ყოფილა, მათი საქმე ასრე იქნას: თუ მათ შუა ამისი პირი იდუას, რომ ერთმანერთის ასაბიანი იყუნენ და დაიკოცებოდენ, უღირდეს სიკუდილი და გაუყრელობა, თუით მათ იციან, შესწორებული საქმე არის და თუ რადმე გაიყრებოდენ და მოყუარენი აღარ იყუნენ მის მომკუდრის კაცის სისხლისათუის, თუ მის ასაბიათ წამყუანელის კაცის სისხლის კაცი პირველ არ მომკუდარიყოს და ესრეთ ესაბიოს, სისხლის დაურვება მის გუარსა ზედა და მას რბევასა შიგან ოდეს იგი მოასაბე მომკუდარი იყოს, მისის სისხლის კაცთა მისთა ყმათა სანივთოსა ეშოვნოსთ, ასეთი რომ კარგი იყოს, რად სისხლთა შიგან მიეფასოს. ამისთუის მას სისხლსა დააურვებს და ვინც მორბეულა, მას უზღავს და თუ სანივთო არ იყოს, ნურა მიეფასების რა.

მბ. ლომისისა ვინც გლეხი მოკლას, თუ მეფეთაგან შეწირულია, გინა სხუათა ვისგანმე, ათას ხუთასი თეთრი დაეურვოს. თუით ძუელითგან გაჩენილი არის ლომისის სამძღუარ-

სა ზედა, ამიერი კადა ცკაოტს მიმდგომი არის და განაგრძობს გაჩენით იყოს.

— მგ. ამიერნი კვეის ბერნი და ჰეროვანნი იმიერთ ნუ ოდეს ნუ მიუდგებიან ნურცა სალაშქროდ, ნურცა სასაურვოდ ისაქმებენ ერთმანერთთანა თავის თავისასა საერისთოსაგან კიდე და რომელიც მიუდგეს, რომელიც თუ უნდა იმიერი ამიერსა, და ანუ ამიერი იმიერსა, დარბაზით მამული წაეღოსთ და ციხე დაექციოს.

მდ. სამეკობროს საქმე ასე გავაჩინეთ, რომე ვინცა ვინ მოიპაროს ცხენი, ცხვარი, ძროხა ანუ სასაქონლო რამე, ანუ სახლი გატეხონ და წაიღონ რამე და უკან წაუდგენ და მიეწივნენ მეკობრენი, შემოებნენ და მეკობრე რაზომიცა მოკლან, სისხლი გაუცუდდეს ყუელასი და ნაპარევისათუის ერთი თუით იგი თავადი დაუურვონ და ორი სხუა, თავითურთ სამი შეიქნას და საქონლის პატრონი თუ მოკლას ანუ მისი მოახლე უკან მდევარი, რაზომიცა მოკუდენ, სისხლი სრული დაუურვონ და ნაპარევი ყუელა ამ განაჩენით იზღუეოდეს, ერთი რაც წაკდენოდეს, ორი სხუა.

— მკ. კაცსა რომ მოეპაროს ვისგან რამე და მას ჟამს ვერა შეიგნონ რა და უკანის შეამცნიონ ნაპარევი და გამოჩნდეს მართლად, მივიდნენ და სთხოონ, ქუეყანა იყოს მეკობრე თუ ერთი კაცი და როდისაც მივიდეს საქონლის პატრონი და სთხოოს, იგი უმართლე არის და მისცემენ იმ ზემოთის განაჩენითა. კარგად გარდაუხადოს და თუ არ მისცენ, გამგებელსა და მის ქუეყნის კვეის ბერს აცნობონ, მათ უთხრან და დააურვებინონ ამავე განაჩენითა და თუ არც ამის სიტყუით გამოერთვას და ეახოს ორჯელ სამჯერ, სადა ახლოს ერისთავი იყოს, მასმცა აცნობოს და თუ არც მან დააურვებინოს, ეს საქონლის პატრონი ზედ დაესხას მას მეკობრესა, დამსხმელი არა ჰქუიან, არც პირით მეკობრეთ ანუ მისთა ასაბიათა და შემომბმელთა მეკობრესთან მღკუდეს, სისხლი ნუ ეზღუევის მათი და რაზომიც საქონლის პატრონისა მოკუდეს, ყუელასი სისხლი დაიურვონ, ამიტომ რომე მეკობრეთ

დაუთხოვნია. გამგებელი და კევის ბერნი მოწმობენ, არ მომ-
ცემია ორჯელ სამჯერ. ამისთვის მათი სისხლი გაცუდდების.

მგ. ვალის საქმე ასრე გავაჩინეთ: სარგებელი არც ქარ-
თველთ სჯულთა სძესთ წესად რომე აიღონ და არც სხუათა
სჯულთა უწერია და სარგებელი არის უწესო და თუ რადმე
მიმცემი კაცი ასრე ავი იყოს, რომე სარგებელი აიღოს რა-
გინდარა ხანი გამოსულიყოს, ათსა თეთრსა ზედან ორი თეთ-
რი მიეცეს. რაზომი დიდი ხანი დაეყოს, ამის მეტს ნურას
მისცემს და არც სამართალია მისაცემლად და თუ დია რათ-
მე ავი კაცი არ არის, არც ამისი აღება მართებს. სამართალი
ესრეთ ყონ ყოველთა.

